

רשויות השבת ב

ו. חורי כרמלית

שולחן ערוך אורח חיים סימן שמה סעיף יז:

חורי כרמלית אינם ככרמלית, אלא הם נדונים לפי גבהם ורחבם.

המשנה ברורה מבאר באילו חורים מדובר:

משנה ברורה סימן שמה סעיף קטן ע:

חורי כרמלית - היינו, חורים שכלפי כרמלית, כגון בית הסמוך לבקעה ויש בכותלה חורין הפתוחים לבקעה. ומיירי שאינם עוברים מעבר לעבר, דאי לא הכי, הו חורי רשות היחיד.

❖ **סכם, מהן ההגדרות של 'כרמלית'?**

ב. מקום פטור

א. מהו 'מקום פטור'?

רוחב מקום פטור, נלמד מן הגמרא שהובאה לעיל, ש'אין כרמלית פחותה מארבעה טפחים', וכתב על כך רש"י:

רש"י שבת דף ז עמוד א:

אין כרמלית פחותה מארבעה - רוחב, ואי לא - מקום פטור הוא.

על פי גמרא זו כתב הרמב"ם:

רמב"ם הלכות שבת פרק יד הלכה ז:

איזה הוא מקום פטור, מקום שיש בו **פחות מארבעה על ארבעה וגבהו שלשה** (טפחים) **עד לרקיע**, שכל פחות משלשה הרי הוא כארץ... (וכן, חריץ או מקום המוקף מחיצות פחות מד' על ד' וגובהו ג' טפחים)

❖ **חשוב, מדוע כל שהוא בגובה פחות מג' טפחים, נחשב כרשות שבה הוא נמצא (הרי הוא כארץ)?**

ב. 'מקום פטור' (פחות מד' על ד' וגובה ג' טפחים) ברשות היחיד ובכרמלית

'מקום פטור' הוזכר בגמרא ביחס לרשות הרבים. אולם ביחס למקום כזה ברשות היחיד, כתב המגיד משנה:

מגיד משנה הלכות שבת פרק יד הלכה ז:

ודע שמקום פטור אינו... תוך רשות היחיד, כיון שרשות היחיד מקיפו הרי הוא כמוהו שאויר רשות היחיד עולה עד לרקיע.

בנוגע למקום כזה הנמצא ב'כרמלית', נחלקו הפוסקים, אם נידון כ'מקום פטור'. בעל ההגהות מימוניות מחמיר בזה:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק טו אות ד:

ברשויות דרבנן (כרמלית), לא אשכחן בשום מקום שיהא בו מקום פטור.

אך ישנם ראשונים שהקילו:

מגיד משנה הלכות שבת פרק יד הלכה ז:

ודע, שמקום פטור אינו אלא כשהוא ברשות הרבים או בכרמלית.

הקדמה:

מלאכת הוצאה מרשות לרשות הייתה במשכן, על כן נאסרה בשבת. **מהתורה** קיימים שלושה סוגי רשויות: 'רשות הרבים', 'רשות היחיד', 'מקום פטור'. **הוסיפו חכמים** רשות נוספת והיא 'כרמלית'.

מהתורה, מותר לטלטל חפץ מ'מקום פטור' ל'רשות היחיד' או ל'רשות הרבים' ולהיפך. וכן מותר לטלטל בתוך 'מקום פטור' לכל מרחק שהוא. מכיוון שיש דמיון בין 'רשות הרבים' ל'מקום פטור' (שבשניהם רשאים הרבים להשתמש), תקנו חכמים, שכל המקומות הפתוחים שאינם 'רשות היחיד' יקראו 'כרמלית' ודינם יהיה כ'רשות הרבים', לבד ממקומות מסויימים שישארו 'מקום פטור'.

בשבוע שעבר עסקנו ב'רשות היחיד' ו'רשות הרבים' (ראה מסגרת). **בדף זה נעסוק** ב'כרמלית' וב'מקום פטור'.

שאלה: האם ארגז של כדורי ירי (ברוס) מוגדר כ'מקום פטור'? האם מכסה מנוע של ג'יפ נחשב ל'כרמלית'?

א. כרמלית

א. מהי 'כרמלית'?

תלמוד בבלי שבת דף ו ע"א - דף ז ע"א:

אבל **ים, ובקעה, ואיסטוונית, והכרמלית** - אינה לא כרשות הרבים ולא כרשות היחיד...

והכרמלית. אטו כולוהו נמי (ים, בקעה ואיסטוונית) לאו כרמלית נינהו? כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא נצרכה אלא (כדי להוסיף) **לקרן זווית הסמוכה לרשות הרבים**... (שאף על גב שנדחקים אנשים רבים וכנסים לתוכה, השימוש בקרן זווית אינו נוח לרבים) - כי כרמלית דמי.

רש"י על הגמרא:

בקעה - שדות הרבה.

איסטוונית - (רחבה) שלפני החנויות, שיושבים שם סוחרים.

❖ **חשוב, במה הדוגמאות שהביאה הגמרא אינן כרשות הרבים, ובמה אינן כרשות היחיד?**

ב. רוחב כרמלית

תלמוד בבלי שבת דף ז עמוד א:

אמר רבה דבי רב שילא, כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: אין כרמלית פחותה מארבעה (טפחים) על ארבעה טפחים.

ג. גובה מחיצות כרמלית

למדנו שרוחב 'כרמלית' הוא ד' על ד' טפחים ויותר (אף בלא מחיצות). במידה והכרמלית תוקף במחיצות גבוהות י' טפחים תחשב 'רשות היחיד'.

ד. אויר כרמלית

המשך הגמרא הנ"ל:

ואמר רב ששת: ותופסת (בגובה) עד עשרה (טפחים)... דעד עשרה הוא דהויא כרמלית, למעלה מעשרה טפחים - לא הוי כרמלית.

ה. רשות הרבים מקורה

רמב"ם הלכות שבת פרק יד הלכה ו:

רשות הרבים, שהייתה עליה תקרה... הרי היא ככרמלית.

ביאור מושגים:

- ❖ **רשות היחיד -** מקום המוקף מחיצה הגבוהה לפחות עשרה טפחים, ושטחו הוא לפחות ארבעה על ארבעה טפחים.
- ❖ **רשות הרבים -** מקום הילוך הרבים, רוחבו לפחות טז' אמה, אינו מקורה, אין לו שלוש מחיצות והוא מפולש. יש אומרים שדווקא, כשש מאות אלף עוברים ושבים מתהלכים בו בכל יום.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

המשנה ברורה מבאר את סברת המחמירים, שאין מקום פטור בכרמלית:

משנה ברורה סימן שמה ס"ק פה:

הוי מקום פטור, דוקא בעומד ברשות הרבים, אבל בעומד בכרמלית... הוי ככרמלית. **דמצא מין את מינו**, היינו, המקום פטור מצא את הכרמלית שהיא מינו, שהוא גם כן מקום פטור מן התורה, וניעור, ונתחזק על ידי מינו להצטרף עמו ולהיות כמוהו:

- ❖ **הסבר על פי המשנה ברורה, מהי נקודת המחלוקת, אם קיים 'מקום פטור' ב'כרמלית'?**
- ❖ **חשוב, מדוע לדעת הסוברים שאין 'מקום פטור' ב'כרמלית', יש 'מקום פטור' ב'רשות הרבים'?**

להלכה, כתב הביאור הלכה שבמקום הדחק אפשר שיש להקל:

ביאור הלכה סימן שמה סעיף יט ד"ה ויש חולקים:

עיין במשנה ברורה שכתבנו, דהאחרונים כתבו דהלכה כדעה הראשונה... (אומנם) מצאתי עוד ראשונים, דקיימי בשיטת רש"י והרשב"א (והגהות מיימוניות) והוא במאירי... וברבינו ירוחם בהדיא, דאף בכרמלית יש מקום פטור ועל כן במקום הדחק אפשר דיש להקל.

ג. אויר למעלה מעשרה ב'רשות הרבים' ו'בכרמלית' כאמור לעיל, 'רשות היחיד' עולה עד לרקיע, ולעומת זאת, 'רשות הרבים' ו'כרמלית' תופסים עד עשרה טפחים בגובה בלבד.

רבי עובדיה מברטנורא משנה שבת פרק יא משנה ג:

כל למעלה מעשרה ברשות הרבים מקום פטור הוא.

השולחן ערוך כתב לגבי 'כרמלית' למעלה מ' טפחים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שמה סעיף יח:

גדר כרמלית... ואינה תופסת אלא עד עשרה, ולמעלה מ' הוי מקום פטור.

נציין, שדין זה מוסכם גם לשיטות הראשונים שסברו שמקום פחות מד' על ד' טפחים בגובה ג' טפחים אינו נידון כ'מקום פטור' ב'כרמלית'.

ד. מקום (שאינו חלק מכלי) גבוה י' ורחב ד' על ד' טפחים ואין לו מחיצות ב'רשות הרבים' או ב'כרמלית' (לדוגמא: מכסה מנוע של ג'יפ)

נחלקו הראשונים, אם דינו כ'מקום פטור' כיוון שגבוה י' טפחים מהקרקע, או שנידון כ'כרמלית' (ממנו ולמעלה), כיוון שרחב ד' על ד' טפחים.

השולחן ערוך, פסק כדעת המחמירים שנחשב כ'כרמלית':

שולחן ערוך אורח חיים סימן שמה סעיף טז:

גג הבולט על מחיצות הבית, בעניין שאין מחיצות הבית ניכרות לעומד על הגג, **הוי כרמלית ואפילו הוא גבוה ורחב הרבה** (שלא מצינו מקום רחב ד' טפחים שיהא נקרא מקום פטור); ואם חלון פתוח לו מן הבית הוי כרשות היחיד (שנחשב כחורי רשות היחיד). וכן יזיז הבולטים מן הכותל ויש בהם ד' על ד', הוי כרמלית אלא אם כן חלון הבית פתוח להם.

אך המשנה ברורה הביא את שיטת הגר"א, שסמך על הראשונים המקילים:

משנה ברורה סימן שמה ס"ק טו:

ועיין באליה רבה שמפקפק על פסק השולחן ערוך, וכן הגר"א בביאורו הביא מכמה ראשונים דפליגי על דין זה, וסברי **דבכל גווני אין שייך שם כרמלית למעלה מעשרה...** והסכים (הגר"א) לדינא עמהם.

ה. 'מקום פטור' בכלים

כלי שיש בו את גדרי 'רשות היחיד' (כמפורט במסגרת), נחשב ל'רשות היחיד'. כמו כן, ראינו לעיל, שכלי וכל דבר (בכל גודל שהוא) העומד ב'רשות היחיד' דינו כ'רשות היחיד'. בדומה לכך, כתב המשנה ברורה, לגבי כלי העומד ב'רשות הרבים' וגודלו כ'כרמלית', שנידון כ'רשות הרבים':

משנה ברורה סימן שמה ס"ק טז:

וכלי שאין גבוה י' העומד ברשות הרבים, אין לו דין כרמלית דאין כרמלית בכלים, אלא הוי כמו רשות הרבים, דבטל לגבי רשות שהוא עומד בו.

בנוגע לכלי שאינו מחובר לקרקע שיש לו את גדרי 'מקום פטור' העומד ב'רשות הרבים', נחלקו הפוסקים, אם נידון כ'מקום פטור' או שבטל אל 'רשות הרבים':

דעת הרשב"א ורוב המפרשים שכלי מיטלטל, טפל לרשות שעומד בה:

חידושי הרשב"א שבת דף ז עמוד א:

יד או כלי, שאינו עשוי להתעכב שם (ברשות הרבים) אלא לשעה, אין חולקין רשות לעצמן, אלא עומדים הן ברשות ובטלן לגבי הרשות.

אך הגהות אשרי סובר שכלי זה נידון כ'מקום פטור':

הגהות אשרי שבת פרק א סימן טו הגהה א:

קופה גבוהה י' ורחבה ארבע הוי רשות היחיד גמורה, פחות מכאן הוי מקום פטור דאין כרמלית בכלי.

המשנה ברורה בשער הציון, פסק כרשב"א:

שער הציון סימן שמה ס"ק טו:

ודע, דבמאירי איתא בהדיא, דגם מקום פטור לא שייך בכלים.

ג. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. כרמלית - שטח שאינו מוקף מחיצות (או שמוקף אך לא בגובה י' טפחים), וגם אינו רשות הרבים, כגון שבילים, ולמעשה כל השטחים הנמצאים מחוץ לעירוב, ובלבד שהן אורכו והן רוחבו הינם לפחות בגודל ד' טפחים (32 ס"מ).

ב. מקום פטור - עצם בולט ברשות הרבים שגובהו למעלה מג' טפחים, וגודל אורכו ו/או רוחבו פחות מד' טפחים, והוא קבוע בקרקע (כסלע או ספסל מקובע).

וכן אויר רשות הרבים או כרמלית למעלה מ' טפחים. פשוט שכל הבולטים לחלל זה ואין בהם ד' על ד' טפחים, כעמוד, בזנ"ט, מראות ג'יפ, בטונדה, זיזים וחלקים הבולטים מצידי תובת הרק"מ, נידונים כמקום פטור. אף גגו של עוקב מים או מכסה מנוע של ג'יפ, הנמצאים ברשות הרבים או בכרמלית, נידונים כמקום פטור.

בשעת דחק ניתן להקל שעל עצם הקבוע בקרקע הכרמלית, חל דין מקום פטור, ובדוחק גדול ניתן גם להסתמך על כלי המיטלטל (כג'ריקן) שהונח בקרקע הכרמלית (או רשות הרבים) ולדונו כמקום פטור.

והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

